การพัฒนากลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อตอบสนองต่อระบบห่วงโซ่อุปทาน

โอภาส พิมพา[1,*] บรรเทิง ทิพย์มนเฑียร[2] ณัฐยา ยวงใย[3] และ เบญจมาภรณ์ พิมพา[1]

[1]คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 84000
[2]สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 84000
[3]คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 84000
*ผู้เขียนหลัก อีเมล: opart.p@psu.ac.th

บทความวิจัย

วันที่รับบทความ: 21 กรกฎาคม 2562
วันแก้ไขบทความ: 3 ตุลาคม 2562
วันตอบรับบทความ: 12 ตุลาคม 2562

บทคัดย่อ

โครงการพัฒนากลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาเรื่องการสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเลี้ยงโคเนื้อและการตลาด โดยมีเกษตรกรในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเข้าร่วม 632 ราย จาก 16 อำเภอ ปัญหาของเกษตรกร คือ ต้นทุนอาหารในการเลี้ยงค่อนข้างสูง ขาดแคลนแรงงาน การตลาดไม่ชัดเจน กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลง มีดังนี้ จัดประชุมกลุ่มเกษตรกรเพื่อจัดตั้งชมรมโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี นำเกษตรกรไปศึกษาดูงานต่างจังหวัด จัดกิจกรรมประกวดโคเนื้อ จัดอบรมถ่ายทอดความรู้จากงานวิจัย ขายโคขุนให้กับสหกรณ์โคเนื้อ จากการเก็บข้อมูลในระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2551 – พ.ศ. 2555) พบว่าการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรมีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมถึงการตลาด ทำให้มูลค่าโคเนื้อเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 จำนวนโคลูกผสมพันธุ์ยุโรปในฟาร์มเกษตรกรมีมากกว่าร้อยละ 80 และลดต้นทุนอาหารที่ใช้เลี้ยงได้ร้อยละ 35 โคเนื้อมีอัตราการเจริญเติบโตเพิ่มขึ้นจาก 0.5–0.6 กก. ต่อวัน เป็น 0.8–0.95 กก. ต่อวัน เนื้อโคของเกษตรกรมีมูลค่าสูงขึ้นร้อยละ 40 เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตนเองและกลุ่มได้มากขึ้น มีการนำองค์ความรู้มาขยายผลเพื่อนำเสนอการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อในกลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทยในรูปแบบเครือข่ายเกษตรกรโคเนื้อศรีวิชัย มีกิจกรรมต่อเนื่องจากงบพัฒนาเสริมศักยภาพกลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ในปี พ.ศ. 2556, 2557 และ 2559 และบรรจุหัวข้อในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 หน้า 177 ซึ่งจะส่งผลให้การทำงานพัฒนาการเลี้ยงโคเนื้อในภาคใต้มีความยั่งยืนในอนาคต

คำสำคัญ: จังหวัดสุราษฎร์ธานี การมีส่วนร่วม โคเนื้อศรีวิชัย ชมรมโคเนื้อ ห่วงโซ่อุปทาน

Development of Beef Cattle Farmer Group of Suratthani Province for Response to Supply Chain

Research Article

Received:
21 July 2019

Revised:
3 October 2019

Accepted:
12 October 2019

Opart Pimpa[1,*], Bunterng Tipmontean[2], Nattaya Youngyai[3] and Benchamaporn Pimpa[1]

[1]Faculty of Science and Industrial Technology, Prince of Songkla University, Surat Thani Campus, Muang District, Surat Thani Province, Thailand 84000
[2]Department of Livestock Development, Surat Thani, Muang District, Surat Thani Province, Thailand 84000
[3]Faculty of Liberal Arts and Management Science, Prince of Songkla University, Surat Thani Campus, Muang District, Surat Thani Province, Thailand 84000
*Corresponding author's E-mail: opart.p@psu.ac.th

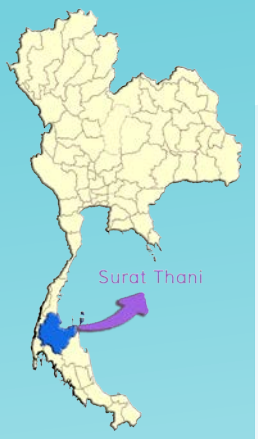

Abstract

The project for development of beef cattle farmers group in Surat Thani province aims to solve farmers' problems related to their strength, beef production efficiency, and marketing. A total of 632 farmers from 16 districts of Surat Thani join the project. Before operation, most farmers had problems with high feed cost, labor shortage, and unclear marketing strategies. Therefore, the current study has implemented change process in various aspects. They include arranging meetings to help set up a provincial beef cattle club, taking farmers for study visits in other provinces, organizing a beef cattle contest, providing training courses for research knowledge transfer, and settling marketing deals with big cooperatives. After five years of data collection (2008–2012), improvements in local farming efficiency and marketing are revealed. The value of beef cattle has increased by 20%. The farmers have developed their cattle breeding as the number of European crossbred cattle has increased by 80%. The feed costs are reduced by 35%. The cattle's average growth rate is 0.8–0.95 kg/day, which increases from the original growth rate of 0.5–0.6 kg/day. Promotion of meat consumption by selling meat and food made from beef results in a 40% increase in the value of beef cattle. The research has encouraged the farmers to rely more on themselves and their groups. The project results are also used and extended to support the development of beef cattle farmer network in the southern provinces group on the Gulf of Thailand, whose purpose is to create a network of Srivijaya beef cattle farmers. The group receives continual support from the development budget for the southern provinces group on the Gulf of Thailand in 2013, 2014 and 2016. In the policy-oriented approach, the development of beef cattle in the southern region has been included in the National Economic and Social Development plan, Issue 12 on page 177. Such movements will benefit cattle farming and affect the long-term sustainability of beef farming in the southern region.

Keywords: Surat Thani province, Participation, Srivijaya beef, Beef society, Supply chain

บทนำ

การพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีให้มีความเข้มแข็ง ถือเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจสำคัญที่สถาบันการศึกษาในพื้นที่เข้าไปมีส่วนร่วม โดยการสร้างงานวิจัยกับชุมชนและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง การสำรวจอาชีพของประชาชนในพื้นที่พบว่า การเลี้ยงโคเนื้อเป็นอาชีพเสริมของเกษตรกรในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมาช้านาน เพราะมีพื้นเพเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงโคชนมาก่อน ถือเป็นวิถีที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของเกษตรกรและคนในชนบทดั้งเดิม (จรัญ จันทลักขณา, 2549) ในปัจจุบันจังหวัดสุราษฎร์ธานีถูกกำหนดเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ด้านการขนส่ง และมีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมต่อการเลี้ยงโคเนื้อคุณภาพสูงเพื่อป้อนตลาดแหล่งนักท่องเที่ยวที่มีกำลังซื้อสูงทั้งฝั่งทะเลอันดามันและฝั่งอ่าวไทย จากอดีตข้อมูลสถิติเกี่ยวกับการเลี้ยงโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานีในปี พ.ศ. 2547 มีผู้เลี้ยงโคเนื้อจำนวน 11,924 ครัวเรือน จำนวนโคเนื้อ 55,595 ตัว จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2560 มีจำนวนโคเนื้อจำนวน 55,203 ตัว (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมปศุสัตว์, 2562) เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อมีจำนวนลดลงเหลือ 10,310 ครัวเรือน

จากสภาพเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา พบว่าพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันเพิ่มมากขึ้นส่งผลต่อระบบการเลี้ยงและการค้าขายโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี ปัญหาในเชิงระบบด้านการตลาดที่สำคัญ คือเกษตรกรได้ผลกำไรจากการเลี้ยงตัวละประมาณ 3,000–5,000 บาท ต่อการเลี้ยง 6 เดือน ซึ่งถือว่าต่ำมาก แต่ผู้ประกอบการฆ่าและขายเนื้อสามารถทำกำไรได้ตัวละ 2,000 บาท ในการชำแหละแต่ละครั้ง (โอภาส พิมพา และคณะ, 2552) ปัญหาอีกประการ คือ ต้นทุนค่าอาหารและการจัดการสูงถึงร้อยละ 76 คุณภาพของโคที่นำมาเลี้ยงขุนยังต่ำและมีจำนวนโคลูกผสมพันธุ์ยุโรปน้อย โดยส่วนใหญ่ร้อยละ 68 เป็นโคพื้นเมือง โอกาสในการรับองค์ความรู้ของเกษตรกรในพื้นที่ต่าง ๆ ไม่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้ยังพบปัญหาระบบการซื้อขายโคมีชีวิต ซึ่งใช้วิธีขายแบบเหมาตัวแทนการชั่งน้ำหนัก สอดคล้องกับรายงานของ ธำรง เมฆโหรา และคณะ (2551) เกษตรกรผู้เลี้ยงโคไม่ทราบกระบวนการเลี้ยงเพื่อให้ได้เนื้อคุณภาพดี แต่เน้นการเลี้ยงให้เพิ่มน้ำหนัก เพราะการขายโคมีชีวิตยึดตามน้ำหนัก นอกจากนี้เกษตรกรไม่ได้กำหนดเป้าหมายการผลิตที่ชัดเจน

จากการวิเคราะห์สภาพการเลี้ยงโคเนื้อของทุกภาคในประเทศไทย คณะกรรมาธิการการเกษตรและสหกรณ์ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (2560) รายงานว่าประเทศไทยมีปัญหาคือยังขาดโรงฆ่าสัตว์ที่ได้มาตรฐานสากล มีโรคระบาด เช่น ปากเท้าเปื่อย เกษตรกรมีปัญหาต้นทุนการผลิตสูง แต่มีผลตอบแทนค่อนข้างต่ำ เข้าถึงแหล่งเงินทุนได้น้อยเพราะเป็นเกษตรกรรายย่อย การสร้างเครือข่ายเพื่อให้เชื่อมโยงระหว่างการผลิตและการตลาดมีค่อนข้างน้อย ไม่มีการประชาสัมพันธ์การสร้างค่านิยมในการบริโภคเนื้อโคที่ผลิตในประเทศ รวมถึงระบบเทคโนโลยีสารสนเทศไม่สะท้อนให้เห็นถึงข้อมูลพื้นฐานการเลี้ยงโคเนื้อด้านต่าง ๆ ซึ่งปัญหาบางประการยังเกิดขึ้นต่อเนื่อง จากการรายงานของกองส่งเสริมและพัฒนาการปศุสัตว์ กรมปศุสัตว์ (2559) เช่น การขาดแคลนจำนวนโคในประเทศ เกษตรกรขาดความรู้และแรงจูงใจ กลุ่มเกษตรกรขาดความเข้มแข็งและไร้ประสิทธิภาพ กฎหมายและข้อบังคับขาดความเหมาะสม ปัญหาการแข่งขันทางการค้าทวีความรุนแรงมากขึ้น รวมทั้งขาดการวางโครงสร้างระบบการผลิตโคเนื้อ

การหาแนวทางพัฒนาและส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรรายย่อยในชุมชนในภาคใต้ที่ปลูกปาล์มน้ำมันและยางพารา เป็นกิจกรรมหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว และเป็นการสนับสนุนระบบการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อพัฒนาโคเนื้อและเนื้อโคที่มีคุณภาพสำหรับผู้บริโภคในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี จึงต้องกระตุ้นการพัฒนากลุ่มเกษตรกรเพื่อส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงโคเนื้อให้ตอบสนองต่อระบบห่วงโซ่อุปทานที่มีอยู่ตามความเป็นจริง เพราะการสร้างกลุ่มเกษตรกรที่เข้มแข็งจะนำโครงการของภาครัฐไปสู่ความสำเร็จได้ ดังนั้นการศึกษาวิจัยเชิงพื้นที่โดยการพัฒนากลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี จึงเป็นส่วนหนึ่งของการช่วยกำหนดเป้าหมายของเกษตรกร และสร้างกิจกรรมที่สำคัญอันจะนำไปสู่การพัฒนาอาชีพในพื้นที่ภาคใต้ได้อย่างยั่งยืนในอนาคต งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจปัญหาการเลี้ยงโคเนื้อในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาการเลี้ยงโคเนื้อและสร้างการตลาดให้ตอบสนองต่อห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain) ของเนื้อโค และสร้างกลุ่มเกษตรกรที่เข้มแข็งในการแก้ไขปัญหา เพิ่มประสิทธิภาพการเลี้ยงโคเนื้อโดยการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และนักวิจัย

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 12,891 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 990,592 คน ใน 19 อำเภอ มีระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร 660 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดภูเก็ต 250 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดสงขลา 300 กิโลเมตร จากสถิติโคเนื้อของจังหวัดสุราษฎร์ธานีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 (ก่อนการศึกษาวิจัย) มีผู้เลี้ยงโคเนื้อจำนวน 16,102 ราย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย

และจำนวนโคเนื้อในจังหวัดรวมทั้งสิ้น 83,550 ตัว กระจายอยู่ในอำเภอต่าง ๆ (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมปศุสัตว์, 2550) นอกจากเกษตรกรจะเลี้ยงโคเนื้อเพื่อขายแล้ว ยังเลี้ยงไว้เพื่อประกวดความสวยงาม และเพื่อพัฒนาพันธุกรรมอีกด้วย แต่ทั้งนี้เกษตรกรกลุ่มที่มีแนวทางการปรับปรุงพันธุ์ที่ชัดเจนยังมีอยู่น้อยราย ดังนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่จำนวน 13,488 ราย จึงเลี้ยงโคพื้นเมือง และอีกจำนวนเพียง 5,942 ราย เลี้ยงโคลูกผสมพันธุ์ยุโรป จากการสำรวจพบข้อมูลปัญหาของเกษตรกรดังนี้

1) **ข้อมูลการรวมกลุ่มเกษตรกร** เกษตรกรที่เลี้ยงโคเนื้อส่วนใหญ่เลี้ยงโดยอิสระ ไม่มีการจัดตั้งกลุ่ม ไม่มีการประสานงานข้อมูลข่าวสารในการปรับปรุงฟาร์มโดยเครือข่ายเกษตรกร แต่มีการนัดหมายบางครั้งโดยเจ้าหน้าที่รัฐ นอกจากนี้ยังขาดพี่เลี้ยงในการจัดตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ และการพัฒนาสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชน จากการที่ไม่มีกลุ่มชัดเจนจึงทำให้เกิดระบบพ่อค้าคนกลาง ส่งผลถึงการกดราคาในการซื้อขายโคเนื้อ เกษตรกรยังไม่มีการเชื่อมโยงเครือข่ายในระดับภาคใต้และระดับประเทศ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเดิมที่เคยจัดตั้งได้ยุติกิจกรรมในการดำเนินงานด้านการเลี้ยงโค เพราะพบว่ากลุ่มเกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรองด้านการตลาด จึงเน้นเรื่องการรวมหุ้นและจัดทำเงินกู้ของกลุ่มเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ เกษตรกรขาดการกำหนดเป้าหมายร่วมกันในการเลี้ยงโคเนื้อ จึงขาดแผนรองรับการพัฒนาตามนโยบายของประเทศ

2) **ข้อมูลระบบการเลี้ยงโค** ส่วนใหญ่เลี้ยงโคพื้นเมือง หรือโคลูกผสมพันธุ์ยุโรป แต่ไม่มีการบันทึกพันธุ์ประวัติ การเลี้ยงส่วนใหญ่เลี้ยงในระบบผสมผสานในสวนยางพาราและสวนปาล์มน้ำมัน และมีส่วนน้อยที่เลี้ยงตามข้างถนน ใช้วิธีผูกล่ามเพื่อกำจัดวัชพืชในสวน แม่โคที่มีอยู่ส่วนใหญ่มีขนาดเล็กไม่เหมาะสมต่อการผสมเทียมที่ใช้น้ำเชื้อพ่อพันธุ์ยุโรป กลุ่มที่เลี้ยงเพื่อปรับปรุงพันธุ์และขายพันธุ์โค จะมีพ่อพันธุ์อเมริกันบราห์มันหรือบราห์มันแดง ซึ่งเป็นโคที่มีการปรับปรุงพันธุ์ที่ศูนย์วิจัยและปรับปรุงพันธุ์สัตว์สุราษฎร์ธานี โดยมีฟาร์มเครือข่ายในการปรับปรุงพันธุ์และขยายพันธุ์ และมีแม่โคพันธุ์บราห์มัน ลูกผสมพื้นเมือง/บราห์มันไว้รองรับการผสมพันธุ์ มีการใช้พ่อพันธุ์ผสมจริงหรือบางครั้งมีการผสมเทียมในฟาร์มเดียวกัน เกษตรกรจะซื้อลูกโคเพื่อนำไปเป็นพ่อพันธุ์ต่อไป เกษตรกรกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมีแม่โคอายุมาก มีปัญหาเรื่องการผสมติดและการให้ลูกห่าง เรื่องการจัดการอาหารโค จะให้อาหารหยาบคือหญ้าตามธรรมชาติ ทั้งตัดให้ตอนเย็นและปล่อยแปลงในช่วงกลางวัน และเสริมกากปาล์มน้ำมันในช่วงเย็นหลังโคกลับเข้าคอก กลุ่มเลี้ยงโคขุน ซึ่งแยกเป็นสองระบบคือการขุนยืนโรงมัดเชือกที่จมูกผูกไว้ที่รางอาหารตลอดเวลา และกลุ่มที่ขุนแบบปล่อยรวมในคอกขนาด 20 ตารางเมตร จำนวน 3–4 ตัว โคทั้งสองกลุ่มจะมีวิธีให้อาหารคล้ายคลึงกันคือ ให้หญ้าสดและเสริมด้วยกากปาล์มน้ำมัน มีการเก็บหญ้าแห้งและฟางข้าวไว้สำรอง เกษตรกรให้อาหารหยาบและอาหารข้นวันละสองครั้ง ส่วนใหญ่เกษตรกรที่เลี้ยงโคขุนจะเลี้ยงไม่เกิน 10 ตัว มีเพียงห้ารายที่เลี้ยงขุนถึง 20 ตัว ในการพัฒนาฟาร์มพบปัญหาหลัก คือ เกษตรกรมีกำไรน้อยจากการขายโคขุน หรือการสร้างรายได้จากการเลี้ยงโคน้อยมากเมื่อเทียบกับกิจกรรมอื่น การเลี้ยงการจัดการอาหารโคขุน พบว่าอาหารข้นมีราคาแพงจนไม่สามารถนำมาเลี้ยงโคขุนในระยะยาว และราคาขายโคในตลาดไม่สูง ส่งผลให้การเลี้ยงแบบขุนได้กำไรน้อย หรือบางรายขาดทุนในที่สุด

3) **ข้อมูลการตลาด** การซื้อขายโคของจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีรูปแบบการซื้อขายสองระบบคือ การซื้อขายแบบเหมาตัว มีการตกลงราคาตามที่ทั้งสองฝ่ายพึงพอใจ ส่วนใหญ่จะใช้วิธีนี้ในโคที่เลี้ยงแบบปล่อย เลี้ยงเพื่อขายพันธุ์ และโคเลี้ยงแบบขุนบางราย ซึ่งเป็นวิธีที่พ่อค้าจะได้เปรียบ เนื่องจากมีประสบการณ์ในการประเมินคุณภาพซากและเนื้อที่จะได้ ส่วนการซื้อขายโดยการชั่งน้ำหนักจะมีเป็นส่วนน้อย เกษตรกรที่เลี้ยงโคขุนมาอย่างต่อเนื่องจะมีพ่อค้าประจำมาซื้อ โคขุนจะมีน้ำหนักโตเต็มที่ประมาณ 500–600 กิโลกรัม ส่วนใหญ่เป็นโคลูกผสมพันธุ์ชาโรเลส์ หรือแองกัส โดยพ่อค้าที่ซื้อโคขุนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีอยู่รายเดียว ส่วนใหญ่จะซื้อโคที่ไม่ผ่านการเลี้ยงขุน ในช่วงปี พ.ศ. 2551 จะซื้อโคขุนที่ราคา 48 บาทต่อกิโลกรัม ส่วนพ่อค้าต่างจังหวัด เช่น จังหวัดกระบี่ให้ราคา 50 บาทต่อกิโลกรัม และจังหวัดพังงาให้ราคาถึง 52 บาทต่อกิโลกรัม แต่จะไม่จ่ายเงินสด และค้างจ่ายประมาณ 2–4 สัปดาห์ ดังนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่สรุปว่า ปัญหาเรื่องการตลาดเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เพราะไม่มีพ่อค้ามาซื้ออย่างต่อเนื่อง การขายโคเป็นแบบเหมาตัวไม่มีการชั่งน้ำหนักทำให้เกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรองการซื้อขาย และขายได้ในราคาไม่เป็นธรรม เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ตลาดโคเนื้อไม่ชัดเจน และส่งผลกระทบต่อการกระตุ้นการเลี้ยงโคเนื้อที่มีคุณภาพ คือ ตลาดทั่วไปในจังหวัดเป็นตลาดล่าง ผู้บริโภคส่วนใหญ่ยังบริโภคเนื้อโคโดยไม่คำนึงถึงเกรดหรือคุณภาพของเนื้อที่ซื้อ

4) **ข้อมูลการสำรวจห่วงโซ่การผลิต** พบว่า ปัญหาส่วนกลางน้ำ คือ นอกจากขาดการตลาดรองรับแล้วยังไม่มีโรงฆ่าสัตว์ที่ได้มาตรฐานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งการผลิตเนื้อคุณภาพป้อนให้กับตลาดแหล่งท่องเที่ยวตามนโยบายของประเทศจะต้องมีองค์ประกอบเรื่องโรงฆ่าสัตว์มาตรฐาน มีห้องบ่มซาก และมีการตัดแต่งที่ถูกต้องตามกระบวนการผลิตเนื้อคุณภาพ ปัญหาปลายน้ำคือยังขาดแหล่งจำหน่ายเนื้อ และขาดการแปรรูปผลิตภัณฑ์เนื้อโคเพื่อเพิ่มมูลค่า ทำให้เกษตรกรไม่สามารถเพิ่มมูลค่าโคเนื้อได้

5) **ข้อมูลเชิงสังคมด้านปัญหาจำนวนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อของจังหวัดสุราษฎร์ธานีลดลง** เกิดจากการจัดการเรื่องเวลา การเลี้ยงโคเนื้อต้องใช้เวลาในการจัดการวันละไม่ต่ำกว่า 1 ชั่วโมง และเกษตรกรบางรายต้องกรีดยางพาราในเวลากลางคืน หากราคายางพาราหรือปาล์มน้ำมันดีขึ้น เกษตรกรจะทุ่มเทกับยางพาราและปาล์มน้ำมันมากกว่าการเลี้ยงโค ในขณะที่ราคาของโคเนื้อกลับมีราคาคงที่หรือลดลง ทำให้เกษตรกรหันไปสนใจปลูกพืชเชิงเดี่ยว และขยายพื้นที่ในการปลูกมากขึ้น ส่งผลต่อพื้นที่ว่างในการเลี้ยงโคเนื้อน้อยลง และเกิดปัญหาขาดแคลนอาหารหยาบในการเลี้ยงโค และขาดแรงงานในการเลี้ยงโค เพราะมีค่าตอบแทนน้อยไม่คุ้มกับการทำงาน

6) **ข้อมูลนโยบายการส่งเสริมโคเนื้อ** เนื่องจากนโยบายตามยุทธศาสตร์ของจังหวัดสุราษฎร์ธานีส่วนใหญ่เน้นการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมปาล์มน้ำมัน และการประมง ดังนั้นนโยบายระดับจังหวัดในการสนับสนุนอาชีพด้านปศุสัตว์จึงไม่มีความชัดเจน ประกอบกับเกษตรกรที่เลี้ยงโคไม่มีเวทีแสดงความคิดเห็นหรือไม่ได้สะท้อนปัญหาถึงกลุ่มผู้กำหนดนโยบาย ทำให้ขาดโอกาสในการพัฒนาด้านปศุสัตว์ โดยเฉพาะโคเนื้อ ถึงแม้เกษตรกรจะประชุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกรมปศุสัตว์โดยตรง แต่ก็เป็นกิจกรรมด้านการจัดการเรื่องโรคและการจัดการฟาร์ม ดังนั้นจึงทำให้ปัญหาต่าง ๆ ไม่ได้รับการแก้ไขในนโยบายสนับสนุน

7) **การเชื่อมโยงตลาดโคเนื้อและเนื้อโคกับการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ** ความคาดหวังของเกษตรกรในเมืองท่องเที่ยวคือจะต้องมีสินค้าเกษตรหรือผลิตภัณฑ์ในพื้นที่จำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว แต่ในส่วนของโคเนื้อถือว่าการท่องเที่ยวไม่มีผลต่อการตลาดโคเนื้อในพื้นที่ เพราะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเดินทางไปที่เกาะทันทีที่เดินทางมาถึง และเป็นการท่องเที่ยวแบบมีสถานที่เฉพาะกลุ่ม จึงทำให้ผู้เลี้ยงสัตว์ได้รับประโยชน์ด้านการตลาดน้อย อย่างไรก็ตามยังมีนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่บริโภคเนื้อโคในส่วนเนื้อสัน ถึงแม้ว่านักท่องเที่ยวยังมีความกังวลในเรื่องมาตรฐานความปลอดภัยของเนื้อโคจากเมืองไทย

8) **การเลี้ยงโคเนื้อยังมีปัญหาด้านการกำหนดเป้าหมายของอาชีพ** เกษตรกรต้องกำหนดทิศทางการเลี้ยงที่ชัดเจน เพื่อเชื่อมโยงกับทิศทางของประเทศ หากมีเป้าหมายชัดเจนจะเกิดเป็นอาชีพที่ยั่งยืนของเกษตรกรในพื้นที่ได้มากขึ้น

9) **ปัญหาความไม่สมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทานในการผลิตโคเนื้อ** ในช่วงที่เกษตรกรมีโคจำนวนมากแต่พ่อค้าซื้อในปริมาณเท่าเดิม เกษตรกรไม่ทราบแหล่งจำหน่ายโคนอกพื้นที่ จึงไม่สามารถติดต่อได้ ทำให้เกิดความไม่สมดุลของการผลิต การบริหารจัดการเชิงพาณิชย์ด้านการตลาดอย่างเหมาะสม

กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงตามกระบวนการวิจัยเชิงพื้นที่เรื่องการพัฒนากลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ดำเนินการเป็นระยะเวลา 5 ปี ตั้งแต่การสำรวจข้อมูลพื้นฐานในปี พ.ศ. 2551 และพัฒนากิจกรรมตามกระบวนการวิจัยเชิงพื้นที่จนถึงการประเมินผล (พ.ศ. 2552-2555)

นักวิจัยศึกษาข้อมูลพื้นฐานเรื่องการเลี้ยงโคเนื้อ รวมทั้งปัญหาและนำมาสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาตามลำดับ โดยมีกระบวนการดังนี้ การรับสมัครเกษตรกรเข้าร่วมกิจกรรม โดยการประสานงานของสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดสุราษฎร์ธานี และสำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี (ส.ป.ก. สุราษฎร์ธานี) เพื่อร่วมกันพัฒนาเกษตรกรในพื้นที่ จำนวน 632 ราย ซึ่งเป็นเกษตรกรจากอำเภอกาญจนดิษฐ์ จำนวน 58 ราย อำเภอบ้านนาสาร จำนวน 63 ราย อำเภอชัยบุรี จำนวน 20 ราย อำเภอพุนพิน จำนวน 36 ราย อำเภอบ้านนาเดิม จำนวน 7 ราย อำเภอเวียงสระ จำนวน 49 ราย อำเภอคีรีรัฐนิคม จำนวน 8 ราย อำเภอวิภาวดี จำนวน 1 ราย อำเภอบ้านตาขุน จำนวน 2 ราย อำเภอท่าฉาง จำนวน 22 ราย อำเภอพระแสง จำนวน 1 ราย อำเภอไชยา จำนวน 21 ราย อำเภอเคียนซา จำนวน 44 ราย อำเภอดอนสัก จำนวน 9 ราย อำเภอพนม จำนวน 30 ราย และอำเภอท่าชนะ จำนวน 261 ราย ซึ่งอำเภอท่าชนะมีการประสานงานและดำเนินการร่วมกับ ส.ป.ก. สุราษฎร์ธานี

การทำงานเริ่มต้นด้วยการนัดหมายเกษตรกรในแต่ละอำเภอมาทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัยคือ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ปัญหาในการเลี้ยงการจัดการฟาร์ม และความต้องการแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ได้กำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่มาจากวิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี และต่อด้วยการร่วมกันแก้ปัญหา ใช้ระยะเวลาในการศึกษาต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2552-2555 โดยสร้างผู้นำเกษตรกร จัดตั้งคณะกรรมการชมรม มีตัวแทนมาร่วมกันวางแผนปฏิบัติการวิจัย การศึกษาดูงาน การจัดการประกวดโค และดำเนินการตามแผนด้านการตลาดที่มีนักวิจัยเป็นวิทยากรควบคุมกระบวนการขับเคลื่อนให้เป็นไปตามที่กำหนด โดยมีเจ้าหน้าที่สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดสุราษฎร์ธานี และ ส.ป.ก. สุราษฎร์ธานี เข้าร่วมดำเนินงานในครั้งนี้ กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงมี 9 ขั้นตอน ดังนี้

1) **การประชุมกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อ** โดยนัดประชุมกลุ่มเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ (ภาพที่ 1) เดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งได้ประชุมแลกเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาในแต่ละอำเภอ เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาในการเลี้ยงโคเนื้อ

2) **การพัฒนากลุ่มเกษตรกรให้เข้มแข็ง** โดยจัดตั้งคณะกรรมการชมรมโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี (ภาพที่ 2) กรรมการมีวาระ 2 ปี เพื่อตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาและแนวทางการพัฒนาที่กำหนดร่วมกัน จัดทำแผนดำเนินการของคณะกรรมการ รวมทั้งเสนอให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมสนับสนุนการเลี้ยงโคเนื้อ เพื่อพัฒนาเป็นอาชีพที่ยั่งยืน

3) **การแก้ไขปัญหาเรื่องการกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ที่ถูกต้องในการเลี้ยงโคเนื้อ** โดยนำตัวแทนเกษตรกรจำนวน 35 คน ศึกษาดูงานฟาร์มและสหกรณ์ตัวอย่างระดับประเทศ เช่น ชวนชื่นฟาร์ม ของคุณสุนทร นิคมรัตน์ (ภาพที่ 3) ฟาร์มของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน (ภาพที่ 4) วรศิลป์ฟาร์ม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ฟาร์มของสมาชิกสหกรณ์เครือข่ายโคเนื้อ จำกัด จำนวน 3 ฟาร์ม รวมทั้งสุระสิงห์ฟาร์ม จังหวัดระยอง (ภาพที่ 5) เพื่อนำมาเป็นต้นแบบในการพัฒนา และสร้างกระบวนการเพิ่มวิสัยทัศน์ที่ถูกต้องในการจัดการฟาร์ม และมีแนวทางการเลี้ยงโคเนื้อให้ไปสู่เป้าหมายด้านการตลาดอย่างชัดเจน

4) **กระบวนการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาการพัฒนาพันธุ์โค** คือ การให้องค์ความรู้เรื่องพันธุ์โค โดยจัดการประกวดโคเนื้อชิงแชมป์ภาคใต้ ในปี พ.ศ. 2551–2554 ที่อำเภอบ้านนาสาร อำเภอพุนพิน และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ตามลำดับ โดยความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการบรรยายลักษณะเด่น

ภาพที่ 1 การประชุมกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภาพที่ 2 การประชุมจัดตั้งคณะกรรมการชมรมโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภาพที่ 3 การศึกษาดูงานด้านการเลี้ยงโคเนื้อที่ฟาร์มชวนชื่น ของคุณสุนทร นิคมรัตน์

ภาพที่ 4 การศึกษาดูงานที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

ของโคที่ผ่านการคัดเลือก และชนะการประกวด พร้อมอธิบายวิธีการปรับปรุงพันธุ์โคเนื้อ (ภาพที่ 6)

5) **การแก้ไขปัญหาเรื่องการเลี้ยงการจัดการฟาร์มในด้านต่าง ๆ** มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการจัดการฟาร์มและการใช้ทรัพยากรในพื้นที่มาเป็นอาหารสัตว์ โดยนักวิจัยทำหน้าที่วิทยากรจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการร่วมกับชมรมโคเนื้อสุราษฎร์ธานี โดยจัดอบรมทุก 2 เดือนในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ มีการสนับสนุนการผสมอาหารข้น (ภาพที่ 7) กำหนดส่วนผสมและการใช้วัตถุดิบในพื้นที่ เพื่อใช้ขุนโคและเลี้ยงแม่โค

6) **การแก้ไขปัญหาเรื่องแรงงาน** มีกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงให้พึ่งพาตนเองได้ โดยฝึกให้เกษตรกรช่วยเหลือตนเองและทำงานเป็นทีม เช่น ฝึกฉีดยา ตอนโค ดูแลสุขภาพโค สามารถจัดการฟาร์มโดยใช้ความรู้พื้นฐานได้ มีทีมงานปศุสัตว์อาสาในกลุ่มรวมทั้งการอบรมให้ความรู้เรื่องการผสมเทียม โดยความร่วมมือของกรมปศุสัตว์ (ภาพที่ 8)

7) **การแก้ไขปัญหาด้านการตลาดโคขุนให้เกิดผลกำไรมากขึ้น** โดยให้เกษตรกรนำองค์ความรู้จากการอบรมเชิงปฏิบัติการมาขุนโคตามขั้นตอน ตั้งแต่การตอน การขุนด้วยอาหารข้นผสมเอง เลี้ยงจนถึงการส่งขายตลาด และจัดส่งขายให้สหกรณ์เครือข่ายโคเนื้อ จำกัด (Max beef) ที่จังหวัดนครปฐม (ภาพที่ 9)

8) **การจัดเสวนาเรื่องการพัฒนาการเลี้ยงโค** เพื่อเชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานโคเนื้อ ในพื้นที่ฟาร์มแต่ละอำเภอ (ภาพที่ 10) เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายการตลาดกับพ่อค้าซื้อโคในพื้นที่ และกิจกรรมการส่งเสริมบริโภคเนื้อโค โดยการจัดขายเนื้อและให้ความรู้เรื่องการบริโภคเนื้อโค ณ สหกรณ์การเกษตรสุราษฎร์ธานี (CO-OP) (ภาพที่ 11)

ภาพที่ 5 การศึกษาดูงานที่สุระสิงห์ฟาร์ม จังหวัดระยอง

ภาพที่ 6 การประกวดโคเนื้อชิงแชมป์ภาคใต้ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านการปรับปรุงพันธุ์โคเนื้อ

9) **การประเมินผลการศึกษาวิจัย** มีกิจกรรมการติดตามการทำงานของเกษตรกรในเครือข่ายและกรรมการชมรมโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี จัดเก็บข้อมูลผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งประเมินผลความสำเร็จของการวิจัย

ภาพที่ 7 การอบรมเชิงปฏิบัติการในการผลิตอาหารข้นสำหรับโคเนื้อ

ภาพที่ 8 การจัดชุดอาสาในการให้บริการจัดการฟาร์มโคเนื้อช่วยเหลือสมาชิกเกษตรกร

ภาพที่ 9 การขุนโคและเชื่อมโยงการตลาดกับสหกรณ์เครือข่ายโคเนื้อ จำกัด

ภาพที่ 10 การเสวนาในพื้นที่ฟาร์มเพื่อพัฒนาแนวทางการเลี้ยงโคเนื้อและการตลาด

ภาพที่ 11 การจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายเนื้อโคและการบริโภคเนื้อโคขุน

ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

การพัฒนาอุตสาหกรรมโคเนื้อไทยทั้งระบบนั้นจะเน้นการรวมตัวและสร้างเครือข่ายเกษตรกร เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและส่งผลต่อความยั่งยืนของอุตสาหกรรมโคเนื้อไทย นอกจากนี้การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของตลาดโคเนื้อและเนื้อโคของประเทศไทย ตามนโยบายการเป็นผู้นำในอุตสาหกรรมโคเนื้ออย่างมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน สู่ประเทศไทย 4.0 ภายใต้เงื่อนไขคือต้องรักษาตลาดการบริโภคเนื้อโคไทย ต้องมีการเพิ่มปริมาณเนื้อโคไทยและโคเนื้อในระบบให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภคภายในประเทศ รวมถึงโอกาสในการส่งออกไปยังประเทศในกลุ่มอาเซียน และยกระดับผลิตภาพโคเนื้อไทยจากการบริหารจัดการวัตถุดิบพืชอาหาร ซึ่งเป็นผลพลอยได้จากการเกษตรเพื่อเป็นอาหารโคเนื้อที่มีคุณภาพ รวมทั้งพัฒนาและยกระดับโรงฆ่าให้ได้มาตรฐานความปลอดภัยควบคู่กันไป ถือเป็นหลักคิดของแนวทางการพัฒนาโคเนื้อของประเทศไทยในปัจจุบัน (คณะกรรมาธิการการเกษตรและสหกรณ์ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2560)

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 ทั้งเกษตรกรและนักวิชาการมีความตื่นตัวมาก มีการจัดตั้งกลุ่ม การสร้างเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน มีการเพิ่มจำนวนแม่โคและโคต้นน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญเร่งด่วน นอกจากนี้ยังมีแนวคิดของการสร้างกลุ่มคลัสเตอร์เพื่อการจัดการห่วงโซ่อุปทาน และให้อยู่ในระบบการจัดการเดียวกัน หรือความจำเป็นในการสร้างความเท่าเทียม และการให้ความรู้แก่กลุ่มต่าง ๆ ในห่วงโซ่อุปทานโคเนื้อ และที่สำคัญเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อของไทยจะต้องร่วมสร้างเศรษฐกิจบนฐานความรู้และจะต้องปรับตัว โดยต้องรู้จักตลาดเนื้อโคในประเทศ ต้องรู้จักผู้บริโภคตัวสินค้า ระบบการผลิต กฎระเบียบมาตรฐาน ฐานทรัพยากรที่มีอยู่และระบบตลาด (คณะกรรมาธิการการเกษตรและสหกรณ์ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2560) จึงต้องรวมตัวกันระดมความคิดในการพัฒนา และการพัฒนาได้ดำเนินการต่อเนื่องมาถึงปี พ.ศ. 2562 โดยเฉพาะการสร้างความเข้มแข็งของอุตสาหกรรมโคเนื้อไทย ให้สามารถต้านทานผลกระทบรุนแรงที่เกิดจากการเปิดเสรีทางการค้าไทยและออสเตรเลีย (FTA) ในปี พ.ศ. 2563 ที่อุตสาหกรรมโคเนื้อของไทยจะต้องเผชิญกับการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรุกตลาดนำเข้าเนื้อโคคุณภาพดีต้นทุนต่ำในตลาดธุรกิจค้าปลีกสมัยใหม่ ซึ่งปัจจุบันอุตสาหกรรมโคเนื้อไทยยังมีขีดความสามารถด้านการแข่งขันในตลาดค่อนข้างต่ำ ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมการเลี้ยงโคเนื้อในพื้นที่ทั่วทุกภาคของประเทศจะต้องพัฒนาโดยเร่งด่วน เพื่อตอบสนองต่อนโยบายของประเทศ และแนวทางการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงโคเนื้อที่ยั่งยืน ตามยุทธศาสตร์การส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมโคเนื้อไทยทั้งระบบ

จากหัวข้อปัญหาในการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและความต้องการของกลุ่มเกษตรกรในด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยได้นำความรู้ทางศาสตร์ที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการแก้ไขปัญหาโดยคำนึงถึงการปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังนี้

1) องค์ความรู้เรื่องการพัฒนาอาชีพที่ยั่งยืนในระบบการปลูกปาล์มน้ำมันของเกษตรกรรายย่อยแบบผสมผสานโดยการบูรณาการทั้งปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ (Pimpa et al., 2011)

2) การลดต้นทุนในการเลี้ยงโคในสวนปาล์มน้ำมัน (โอภาส พิมพา และคณะ, 2551)

3) องค์ความรู้เรื่องของการจัดการฟาร์ม การปรับปรุงพันธุ์โคเนื้อ และพัฒนาอาหารโค ที่เน้นการใช้ผลพลอยได้จากปาล์มน้ำมัน เช่น การใช้ทางใบปาล์มในการเลี้ยงโคเนื้อ (Pimpa et al., 2009 และ Chanjula et al., 2016)

4) องค์ความรู้เรื่องการจัดการด้านการตลาด การจัดการระบบห่วงโซ่อุปทาน จากผลงานวิจัยที่สนับสนุนโดย สกว. (โอภาส พิมพา และคณะ, 2552)

5) องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากระบบการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม เช่น หลักการทำงานเป็นทีมของเกษตรกร การช่วยเหลือกันในกลุ่ม การรวบรวมองค์ความรู้จากการศึกษาดูงานนอกพื้นที่ การจัดการประกวดโคเนื้อ การสาธิตแนวทางการขายเนื้อโค และขั้นตอนการขุนโคส่งตลาดในรูปโมเดลสหกรณ์เครือข่ายเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นมาใหม่จากการได้ลงมือปฏิบัติร่วมกันทั้งเกษตรกรและนักวิจัย

สถานการณ์ใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

1) การรวมกลุ่มของเกษตรกรและจัดตั้งชมรมโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยการบริหารจัดการกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีประธานคนแรก คือ นายชัยชนะ วงศ์วานิช ที่อยู่บ้านเลขที่ 130 ต.นาสาร อ.บ้านนาสาร จ.สุราษฎร์ธานี (ปี พ.ศ. 2551–2552) ประธานคนที่ 2 คือ นายสมบูรณ์ ทองพัฒน์ ที่อยู่บ้านเลขที่ 78 หมู่ 5 ต.ท่าข้าม อ.พุนพิน จ. สุราษฎร์ธานี (ปี พ.ศ. 2553–5554) และประธานชมรมคนที่ 3 คือ นายพฤทธินนท์ ฉายากุล ที่อยู่ บ้านเลขที่ 266 หมู่ 3 ต.คันธุลี อ.ท่าชนะ จ.สุราษฎร์ธานี (ปี พ.ศ. 2555–2556) ปัจจุบันนายอนุสรณ์ สุขปาน รักษาการ

ประธานชมรม ซึ่งการทำหน้าที่ประธานมีวาระ 2 ปี การเกิดชมรมโคเนื้อได้ช่วยให้มีกิจกรรมการพัฒนา ตั้งแต่การเลี้ยงและการตลาด รวมถึงการเสนอนโยบายสู่หน่วยงานของรัฐในพื้นที่

2) **เกิดรูปแบบการขุนโคเนื้อคุณภาพ** ซึ่งสมาชิกในอำเภอบ้านนาสาร และอำเภอพุนพิน ได้จัดส่งโคกลางน้ำ และสามารถเลี้ยงโคขุนส่งให้สหกรณ์เครือข่ายโคเนื้อ จำกัด ทำให้มูลค่าของโคเนื้อเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 จากการขายทั่วไปในพื้นที่

3) **เกษตรกรมีการดำเนินการผสมอาหารข้นเป็นกลุ่ม** ทำให้สามารถลดต้นทุนการเลี้ยงโคขุนได้ มีการผลิตอาหารเองได้อย่างครบวงจรถึงร้อยละ 75 ของเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ จากกระบวนการศึกษาดูงานที่สุระสิงห์ฟาร์ม จังหวัดระยอง ทำให้เกษตรกรตื่นตัวในการใช้อาหารผสมเสร็จ ในรูป TMR โดยใช้วัตถุดิบในพื้นที่มากขึ้นถึงร้อยละ 60 ก่อนการดำเนินโครงการ

4) **การแก้ไขปัญหาต้นน้ำในการเลี้ยงการจัดการพันธุ์โค** มีการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์โคในกลุ่มเกษตรกรได้อย่างมีระบบ โดยมีจำนวนโคเนื้อลูกผสมพันธุ์ยุโรปในฟาร์มของสมาชิกเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 80 ก่อนการดำเนินโครงการ

5) **การเลี้ยงการจัดการฟาร์ม** การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น คือ เกษตรกรใช้ทรัพยากรในพื้นที่มาเป็นอาหารสัตว์มากขึ้น และสามารถลดต้นทุนได้ร้อยละ 35 จากต้นทุนเดิม (โดยเฉพาะการเลี้ยงโคขุน) จากการใช้อาหารข้น และการปลูกหญ้าเนเปียร์ปากช่อง โคเนื้อที่เลี้ยงขุนมีอัตราการเจริญเติบโตโดยเฉลี่ย 0.8–0.95 กก. ต่อวัน ซึ่งเพิ่มขึ้นจากเดิมที่มีอัตราการเจริญเติบโต 0.5–0.6 กก. ต่อวัน ทั้งนี้สอดคล้องกับ จรัญ จันทลักขณา (2549) ที่ระบุว่าผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรที่ได้จากการถ่ายทอดองค์ความรู้ มักจะเรียกสิ่งที่นำมาถ่ายทอดว่าเป็นเทคโนโลยีสายกลาง หรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรในชุมชน ตามสภาวะแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และภูมิศาสตร์

6) **กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงโคเนื้อในอำเภอต่าง ๆ** เกิดการฟื้นตัวของกลุ่มวิสาหกิจเดิมที่ไม่มีการทำกิจกรรม ซึ่งกลุ่มวิสาหกิจเป็นจุดศูนย์กลางของเกษตรกรที่ทำให้พึ่งพาตนเองได้ และช่วยเหลือกันในกลุ่มได้มากขึ้น

7) **การแก้ไขปัญหาด้านการตลาด** โดยใช้วิธีการเชื่อมโยงกับตลาดสหกรณ์ชั้นนำระดับประเทศ เช่น สหกรณ์เครือข่ายโคเนื้อ จำกัด ทำให้โคขุนที่ขายได้ในพื้นที่ราคา 47–50 บาทต่อกิโลกรัม สามารถขายได้ถึง 80 บาทต่อกิโลกรัม (ช่วงปี พ.ศ. 2551–2554)

8) **การเชื่อมโยงเครือข่ายการตลาดกับพ่อค้าซื้อโคในพื้นที่** โดยคณะกรรมการชมรมโคเนื้อได้ทำหน้าที่ประสานงานด้านการตลาดและกิจกรรมการส่งเสริมการตลาด ทำให้เนื้อโคของเกษตรกรมีมูลค่ามากขึ้นร้อยละ 40 ซึ่งได้มีการขยายผลแนวทางการผลิตเนื้อโคขุนคุณภาพสู่นโยบายการสร้างเครือข่ายโคเนื้อศรีวิชัย ในปี พ.ศ. 2556–2560

9) **การดำเนินโครงการวิจัยได้มีส่วนในการสนับสนุนนโยบายการพัฒนาการเลี้ยงโคเนื้อในสวนปาล์มน้ำมันของ สปก.** ให้ดำเนินการไปสู่ความสำเร็จในด้านการจัดการแม่โคสู่การผลิตโคขุน โดยใช้ผลพลอยได้จากปาล์มน้ำมันในจังหวัดสุราษฎร์ธานี รวมทั้งการเพิ่มมูลค่ามูลโคสู่การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ในระบบการปลูกปาล์มน้ำมัน ในปี พ.ศ. 2553–2555 (โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ ส.ป.ก. อำเภอท่าชนะและอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

1) ความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี จากการจัดตั้งชมรมโคเนื้อจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีคณะกรรมการทำงานร่วมกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในเรื่องการเลี้ยงโคเนื้อ ตลอดทั้งมีเวทีการประชุมแลกเปลี่ยนของเกษตรกรและตอบสนองต่อนโยบายของประเทศในโครงการต่าง ๆ ซึ่งตรงกับความต้องการของชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของ ทวี วัชระเกียรติศักดิ์ (2559) พบว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด เรียนรู้ และร่วมตัดสินใจ คิดเป็น ทำเป็น และพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว ด้วยการพัฒนากลุ่มอาชีพของชุมชนถือเป็นจุดเริ่มของการพัฒนาชุมชน

2) กิจกรรมการเลี้ยงโคเนื้อในสวนปาล์มน้ำมันและยางพาราได้พัฒนาอาชีพของเกษตรกรให้มีความยั่งยืน ต่อเนื่อง ซึ่งถือเป็นการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาประยุกต์ใช้ในการเลี้ยงโคเนื้อ โดยเฉพาะการพึ่งพาตนเองและนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ในการเลี้ยงโคเนื้อ ก่อให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม สู่ความยั่งยืนของกลุ่มเกษตรกร ซึ่งการเลี้ยงสัตว์เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับเรื่องสิ่งแวดล้อม ส่งผลดีต่อการสร้างความเชื่อมั่นและมีคุณค่าต่อผู้บริโภค สอดคล้องกับผลการศึกษาของ กิตติศักดิ์ จิตต์เกื้อ และคณะ (2561) พบว่า เกษตรกรได้ใช้องค์ความรู้ที่ถ่ายทอดมาประเมินการทำงานในฟาร์มของตนเองด้วยความพอประมาณ และในการประชุมระดมความคิดเห็นแต่ละครั้งทำให้เกษตรกรมีเหตุผล และเกษตรกรมีภูมิคุ้มกันจากปัญหาที่มีอยู่เมื่อรู้เท่าทันปัญหา และมองเห็นช่องทางในการแก้ไขได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (จรัญ จันทลักขณา, 2549)

3) ความต่อเนื่องของผลงานวิจัย คือ การพัฒนารูปแบบฟาร์ม เพื่อใช้เป็นกิจกรรมประชาสัมพันธ์สินค้าเกษตร โดยเชิญชวน

ผู้บริโภค และนักท่องเที่ยวมาชมฟาร์ม มีหลายฟาร์มในพื้นที่ส่งเสริมที่เลี้ยงโคและผลิตปุ๋ยอินทรีย์อย่างครบวงจร มีกิจกรรมการจัดเวทีสัมมนาผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีข้อเสนอนโยบายผ่านองค์กรในระดับพื้นที่ รวมทั้งนำไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นอีกส่วนหนึ่งที่สอดคล้องกับความยั่งยืนของกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิเชียร ฝอยพิกุล และคณะ (2554)

4) เกษตรกรได้ร่วมกันคิดในการแก้ไขปัญหา มีการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในพื้นที่ รวมทั้งการศึกษาดูงานในพื้นที่อื่นพร้อมกับนำข้อมูลมาสังเคราะห์ใช้ในกลุ่มของตนเอง จึงทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหา ทั้งนี้การจัดกระบวนการองค์ความรู้ใหม่ ถือเป็นภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งกระบวนการที่เกิดองค์ความรู้ของชุมชนในรูปแบบนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ นฤดม ทิมประเสริฐ (2554)

5) การนำข้อมูล รวมทั้งถอดรูปแบบการดำเนินการเป็นโมเดลมาขยายผล เพื่อนำเสนอต่อการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อใน 4 จังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ในรูปแบบเครือข่ายเกษตรกรโคเนื้อศรีวิชัย โดยได้รับการสนับสนุนต่อเนื่องจากงบพัฒนาเสริมศักยภาพกลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ในปี พ.ศ. 2556, 2557 และ 2559 เพื่อขยายผลการดำเนินการสู่พื้นที่จังหวัดชุมพร จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อเกิดผลต่อเนื่อง เป็นนโยบายการพัฒนาโคเนื้อของภาคใต้ โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์โคเนื้อศรีวิชัยของภาคใต้ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 หน้า 177 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สัญญาทุนเลขที่ RDG5120050 ที่ให้ทุนสนับสนุนในการดำเนินการศึกษาวิจัย และโครงการได้รับงบสนับสนุนบ่มเพาะชุมชนจากสำนักงานประสานวิจัยอุตสาหกรรมและชุมชน (CILO) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บรรณานุกรม

กองส่งเสริมและพัฒนาการปศุสัตว์ กรมปศุสัตว์. (2559). *คู่มือการผลิตโคเนื้อเชิงการค้าสำหรับเกษตรกร.* กรุงเทพฯ: บริษัทนิวธรรมดาการพิมพ์ จำกัด.

กิตติศักดิ์ จิตต์เกื้อ, อนันต์ สันติอมรทัต, จารุวรรณ พรหมเงิน, แสงระวี ณ พัทลุง, อนิตทยา กังแฮ, ชาญณรงค์ ตันติชำนาญกุล, ... นุจิรัตน์ ปิวคำ. (2561). ร่วมด้วยช่วยกัน สร้างความเชื่อมโยง “โซ่แห่งคุณค่า จากต้นน้ำสู่ปลายน้ำ” กรณีศึกษา: กลุ่มเพื่อนแพะ (ผู้เลี้ยงแพะ) จังหวัดภูเก็ต. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 10*(1), 19-31.

คณะกรรมาธิการการเกษตรและสหกรณ์ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2560). *รายงานการพิจารณาศึกษา ยุทธศาสตร์การส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมโคเนื้อไทยทั้งระบบ.* กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

จรัญ จันทลักขณา. (2549). *ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสุขมวลชน และการเกษตรยั่งยืน.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เสริมมิตร.

ทวี วัชระเกียรติศักดิ์. (2559). การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ, 5*(1), 43-54.

ธำรง เมฆโหรา, ปัญญา หมั่นเก็บ, ปรเมศร์ อัศวเรืองพิภพ, และวลัยลักษณ์ อัตธีรวงศ์. (2551). *การศึกษาระบบลอจิสติกส์และการจัดการโซ่อุปทานของโคเนื้อในประเทศไทย (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์).* กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

นฤดม ทิมประเสริฐ. (2554). กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิทธิชุมชนในการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเล กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 4*(4), 62-73.

วิเชียร ฝอยพิกุล, รัตนา รุจิรกุล, ชัยนะรินทร์ ทับมะเริง, วรระชัย บุญปรก, กนกพร ฉิมพลี, วรรณพร รัตนศฤงค์, เทิดศักดิ์ เขียนนิลศิริ, และปิยพงศ์ นุวงศ์ศรี. (2554). นโยบายการส่งเสริมแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยในเขตอีสานตอนใต้ด้วยระบบตลาดร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 4*(4), 5-16.

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมปศุสัตว์. (2550). จำนวนสัตว์ในประเทศแยกเป็นรายอำเภอในพื้นที่เขต 8 ปี 2550. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2562, จาก http://ict.dld.go.th/webnew/index.php/th/service-ict/report/256-report-thailand livestock/reportservey 2550/959-2550.

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมปศุสัตว์. (2562). จำนวนเกษตรกรและโคเนื้อ รายจังหวัด ปี 2560. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2562, จาก http://ict.dld.go.th/th2/images/stories/stat_web/monthly/2560/T2-1.pdf.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2562, จาก https://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422.

โอภาส พิมพา, ณัฐยา ยวงใย, สาโรจน์ เรืองสุวรรณ, และบรรเทิง ทิพย์มณเฑียร. (2551). *เศรษฐกิจของระบบการเลี้ยงสัตว์ในสวนปาล์ม: กรณีศึกษาต้นทุนการเลี้ยงโคเนื้อโดยใช้ทางใบปาล์มเป็นอาหารหยาบ และใช้ไส้เดือนเพื่อการผลิตปุ๋ยในสวนปาล์มจากมูลโค โดยนำร่องถ่ายทอดเทคโนโลยีในฟาร์มตัวอย่างของจังหวัดสุราษฎร์ธานี.* การประชุมวิชาการและนิทรรศการ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 12–13 มิถุนายน พ.ศ. 2551. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี.

โอภาส พิมพา, ณัฐยา ยวงใย, สาโรจน์ เรืองสุวรรณ, และบรรเทิง ทิพย์มณเฑียร. (2552). *สถานภาพการผลิตโคเนื้อและเนื้อโคของจังหวัดสุราษฎร์ธานี (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์).* กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

Chanjula, P., Petcharat, V., Hamchara, P., & Cherdthong, A. (2016). Effect of fungal treated oil palm frond in the diet of goats. *The 17th AAAP Animal Science Congress, August 22–25, 2016. Fukuoka, Japan.*

Pimpa, O., Khamseekhiew, B., & Pimpa, B. (2009). Oil palm frond as a roughage feed source for ruminants in Thailand. The 2nd International conference on sustainable animal agriculture for developing countries (SAADC 2009), November 8–11, 2009. Kuala Lumpur, Malaysia.

Pimpa, O., Tipmontean, B., Maneechot, C., & Pimpa, B. (2011). Integrating livestock–oil palm systems to meet the challenges of sustainable agriculture for smallholder farmer in the South of Thailand. The 3rd International conference on sustainable animal agriculture for developing countries (SAADC 2011), July 26–29, 2011. Nakhon Ratchasima, Thailand.